

**МОДЕЛЬ СВІТУ «СВОЇХ» - «ЧУЖИХ» ЯК ТРАГІЧНІ «ЖОРНА ІСТОРІЇ»
У ПСИХОЛОГІЧНИХ ВИМІРАХ ТЕКСТУ «СОЛОДКА ДАРУСЯ»
МАРІЇ МАТІОС**

У статті простежуються особливості психологізму тексту в аксіологічному аспекті категорії трагічне на тлі суспільно-історичних протистоянь воєнної та післявоєнної дійсності.

Ключові слова: психологізм, текст, трагічне, аспект, наратор.

В статье прослеживаются особенности психологизма текста в аксиологическом аспекте категории трагическое на фоне общественно-исторических противостояний военной и послевоенной действительности.

Ключевые слова: психологизм, текст, трагическое, аспект, наратор.

Characteristics of the psychological analysis on the aksiological aspect of category tragic against a background of social-historical opposition war and afterwar reality are researched at this article.

Key words: psychological analysis, text, tragic, aspect, narrator.

Марія Матіос «Солодку Дарусю» називає найулюбленишим романом [8, с. 259]. Перед текстом наводить лист Павла Загребельного до членів Комітету з Національної премії імені Тараса Шевченка (грудень, 2004), в якому анонсує, що авторка «рішуче відкинула приписи всіляких демонстративізмів, постмодернізмів та ще інших «- ізмів», а також правил політичної обережності й суспільних табу, і на свій страх і ризик здійснила мандрівку в наше криваве минуле, в наші пекла. Прочитавши «Дарусю», хочеться: або когось зарізати, або самому повіситися, а б о . » [8, с. 267] (три крапка - автора).

У своїй промові 10 жовтня 2008 р. в театрі ім. І. Франка, де йшла 16 вистава «Солодкої Дарусі» у виконанні артистів Чернівецького академічного музично-драматичного театру ім. О. Кобилянської, Марія Матіос сказала, що вона «намагалася створити гімн людині на тлі історичної трагедії» [8, с. 274]. У відповіді на лист Володимира Панченка, із приводу «Солодкої Дарусі» та у тексті «Просили тато-мама» Марія Матіос писала про те, що деякі персонажі з «Нації» «перекочували» в «Солодку Дарусю» [8, с. 280]. Звертає на себе увагу й те, як сприйняли «Солодку Дарусю» самі письменники. У короткій передмові - відгуку «Марічка» А. Дімарова до книги анонсується яскравість і незвичність письменниці

- «у поведінці, у мові, характером, зовнішністю», «пише, як грається... Незвичне, високопоетичне і мудре слово письменниці злютоване вселюдською тугою за простим і невибагливим щастям у часи лихоліття та історичного зламу» [9, с. 6-7]. Ігор Римарук відзначає, що «Солодка Даруся» («Трояка ружа» - першоназва твору, яка мені більше до душі) - це данина пам'яті. А також (чи передовсім?...) - нашій мові» [9, с. 7].

У невіголошеній промові Марії Матіос з нагоди вручення Національної премії України імені Т. Г. Шевченка (2005) мовилося про символічний образ головної героїні «Солодкої Дарусі» - що стала «метафорою моєї країни» [8, с. 238-239]. Так, у тезах до виступу на презентації книжки «Нація» і «Солодка Даруся» в листопаді 2007 р. у Москві письменниця анонсує, що головною для неї є «проблема любой нации через очень пристальное стекло человеческой психики, поступков, действий» [8, с. 334].

Н. Зборовська, аналізуючи прозу Марії Матіос з погляду психоаналізу, зокрема повість «Солодка Даруся», в літературному портреті письменниці виділяє три головні проблеми - стилю, фемінізму і кітчевості, пише про наявність у її письмі «глибинного внутрішнього психологічного конфлікту, який нав'язливо продукується на еволюційних витках авторської свідомості і вербалізується через оригінальне письмо» (стиль) [6, с. 202].

Саме увага письменниці до психології сучасної людини штовхає її на пошук першопричин численних метаморфоз у моралі, етиці, духовності багатьох громадян, яких переїхало «колесо» історії в попередні десятиліття, а їхній рід - століття. Марія Матіос як майстер психологічної прози володіє особливим талантом залучення читача до власних пошуків, тому вона кожен текст так вибудовує, а особливо «Солодку Дарусю», що він сприймається, по-перше, не окремо від інших - у ньому відчутні провідні мотиви її попередніх творів, а по-друге, сама їх структура розгортається на якійсь домінуючій інтризі - чому так склалася доля героїв? - змушує читача думати над численними питаннями, від яких сама або «криком кричить», або слізьми «заходиться». Оксана Забужко в огляді сучасної літератури відзначала: «Завжди дивуюся з хисту Марії Матіос будувати сюжет» [5, с. 5]. Про багатовимірність тексту «Солодкої Дарусі» писав Олег Вергеліс у рецензії на

її постановку в Івано-Франківському театрі: «Там треба вичитувати не тільки «в» тексті, а й «над» ним. «Під ним», «поруч з ним». Чи хоча б «біля нього» [1, с. 17]. Про міжродовий синкретизм «Солодкої Дарусі» пише О.В.Єременко : «Спостерігається своєрідна гра в античну драму, де протаганісти наперед

приречені на загибель, а хор має право на емоційне висловлення своєї точки зору» [4, с. 196].

Напружена з перших сторінок інтрига фабули тексту «Солодка Даруся» рухає розвиток думки - пошуку відповіді на питання - що ж передувало нинішньому стану Дарусі, уже літньої жінки, перше знайомство читача з якою проступає в таких подробицях, як вона «заплітає - розплітає давно поріділу сиву голову». Із невласне прямого мовлення-думання Дарусі вимальовується недвозначна самохарактеристика жінки: «Вони в селі собі думають, що Даруся не розуміє, що, аби не казати дурна, вони їй кажуть солодка» (підкреслення - автора). З'являється семантична пара: вона (Даруся) - вони (сусіди, мешканці села): «Даруся все чує і все знає, лише ні з ким не говорить. Вони думають, що вона німа. А вона не німа». З'являється парадигма *німа - не німа, не говорить - не хоче говорити, не солодка - не дурна, паралелізи - дурні - слабі на голову - Божі діти*. «Вона не солодка, але й не дурна» [9, с. 20].

Із перших сторінок у тексті звучить тривожна нота якоїсь недомовленості, натяку на незрозумілі трагічні передумови нинішнього стану Дарусі, світ якої обертається навколо різних побутових деталей її буття та односельців. Даруся наче полемізує з тими, хто її вважає дурною-солодкою, і не називає цим означенням тих людей, які нерідко діють нерозважливо, всупереч логіці, «але їх дурними чомусь ніхто не називає» [9, с. 12]. У відчуттях Дарусі переважає «безкінечний біль» - «гострий нестерпний ніж», від якого вона лікувалася холодною водою.

Світ Дарусі замкнений її сприйняттям дій і вчинків сусідів, односельців, які в її «думанні» мають адекватну оцінку, розуміння недосконалості людей, які морально «чужі» їй. Спочатку означення «чужі» не прив'язане до мгебістів, москалів, воно протиставляється на побутовому рівні поведінці людей, яких колись теж переїхало «колесо історії», але спочатку, про це читач може лише здогадуватися. Він сприймає навколишній світ через сприйняття Дарусі, через її «безконечне думання». У тексті не раз повторюється цей мотив: «Вона не вміє не думати. (виділення - автора). Може, тому вона думає безперервно. Отак про все на світі думає - і від того їй завжди болить голова» [9, с. 17]. Через відчуття Дарусі розкривається байдужий і фактично чужий їй світ стосунків із односельцями, яких вона жаліє і готова пробачити їх насмішки, по-своєму пояснює їхню байдужість.

У міркування Дарусі про світ і людей наче несподівано вплітається неочікуваний мотив «Сибірів», що пов'язаний із різними співанками, які вона «хоче співати», але побоюється, з'являється застережливе: «Але хтось може вчути. Співанка теж шкоду приносить. Іванна з Василем доспівалися через червону калину такої, що у Сибір їх відвезли і дотепер там тримають.» [9, с. 20]. Так трагічна нота «Сибірів» забриніла і наче зникла, але через «надтекст» і підтекст,

вона невимовно звучить, пов'язуючи в логічний ряд тривожні деталі «нестерпного болю», «трагічних обручів» на голові жінки і співанок про калину.

Перша частина тексту будується на протиставленні «вони думають» — «вона думає», «вони говорять» - «вона просто не хоче говорити», яке доповнюється концептом попередження - «шкоди від слів». Страшний смисл останніх слів поки що не зовсім зрозумілий читачеві - це натяк, зміст якого розкривається у третій трагічній «драмі», у якій «слова» самої Дарусі й стали причиною всіх страждань її родини та її самої. Життя Дарусі розділилося на дві половини: «до того, як дізналася смак конфет», а з ними пов'язана і «шкода» від бесіди, і нинішній її стан.

Узагальненням про стан світу порушеної гармонії сповнені не лише «думання» Дарусі, а й уведені в текст короткі діалоги односельців, у яких бринить тривога про світ: «Щось таке ся робить з нашими людьми у цьому світі, що гаразду нізвідки не видно і кінця-краю їхньому дуренству також не видно» [9, с. 28]. Слово-знак «дуренство» в текстах Марії Матіос уживається в різному значенні, у цьому контексті, як у Т. Шевченка: «неначе люди подуріли». Знак - світ «дуренства» присутній і в невластивій мові Дарусі, яка боялася, щоб люди не дізналися про те, що вона вміє говорити, що її німота є своєрідним захистом від людей: у підтексті з'являється зв'язок із трагічним епізодом її дитинства - мовлення Дарусі стало причиною страшної катастрофи родини: «Вона не вміє жити між людьми із своєю мовою (виділення автора). Люди самі її відучили говорити. То хай терплять німоту. Вона ж терпить їхнє дуренство» [9, с. 134].

Епізод про ретельну підготовку відвідування Дарусею могили батька, про її шлях «поза Йорчиху» є символічним у відтворенні реалій життя - смерті. І завершальним надзвичайно важливим фрагментом тексту «драми щоденної», що наче перекидає місток до наступних «драм», є її слова «Але як їй сказати, що вона невинна? Що, закликати їх усіх на цвинтар і сказати?» [9, с. 35]. У такий спосіб інтрига із її німотою, із тим, що вона дурна-солодка конкретизується в понятті трагічної вини - невини.

Наступна частина - «Драма попередня», що має назву «Іван Цвичок», починається із діалогу двох сусідок - Марії та Варварки про незвичну поведінку двох молодих людей - Дарусі та Івана Цвичка, який тішить її грою на дрімбі, «чудного та дурнуватого, як вважали в селі, чоловіка-зайди» [9, с. 38].

Емоційно-трагічна тональність першої «драми» змінюється на відносно спокійно-довірливу розповідь про іншого героя - Цвичка, хоч інтрига його минулого, появи в оселі Дарусі відчутна в підтексті цієї частини роману.

Образ-символ дрімби як аналогу людської душі, особливо жіночої, як віковічного виразника національного менталітету стає наскрізним [9, с. 41]. Серед багатьох мелодій, видобутих Цвичком на дрімбі, акцентується на сумних нотах

жально: «видобуває з тіла дрімби такий жаль, що серце тріснуло б, навіть якщо було би камінне» [9, с. 46]. Саме від таких мелодій «залізні обручі спадали з неї (Дарусі - наше), як листя з дерева, і робилося їй якось легко-легко...» [9, с. 47]. Так само, як і в попередній частині, інтрига з'являється з перших сторінок «драми». Долі двох героїв у чомусь повторюються, але найперше в тому, що «колесо» історії теж переїхало його життя.

Так само, як у попередній «драмі», відтворюються недобрі дії односельців-бригадирів дружини, «члена райкому Одайного», які своєю ворожістю, заздрісністю позбавляють радості спілкування «двох дурних» - Івана Цвичка і Дарусі. У словах директора школи, до якого звернувся зі скаргою на Івана Одайний, звучить невтішна оцінка-присуд такому народові, до якого і належить «член райкому»: «Ну, що за поганій і тяжкий народ такий пішов?» [9, с. 55]. У відповіді Цвичка директору про народ звучать глибоко затаєні його слова-болі: народ «був і лишиться таким поганим, поки йому самому не стане зовсім зле. А поки добре - народ поганій» [9, с. 55]. Так у структуру викладу влітаються тривожні думки-узагальнення про нинішній світ і людей, про народ не лише директора школи, а й звичайного чоловіка, Цвичка, якого вважають односельці «придуркуватим».

Мотив пошуку істинних цінностей у світі не якихось «чужих», «москалів», а і в середовищі «своїх», стає одним із провідних. У зв'язку з цим уведення в структуру викладу історії життя Цвичка не є випадковим. Інтуїтивно, на підсвідомому рівні читач відчуває зв'язок між долями цих двох - персонажів - Дарусі та Цвичка, поламаних часом, обставинами, «чужими» людьми. Безпосередність, наївність, щирість «німої» Дарусі і здатність відгукнутися на чужу біду, нужду, готовність допомогти слабшому Цвичка, що теж має вади з мовою, поєднують на деякий час цих практично незахищених від ворожого світу людей. Німота чи напівнімота - не випадкова риса обох, символічний смисл яких виходить далеко за межі спілкування цих двох героїв. Тому й не випадково звернув увагу на цю трагічну деталь тексту письменник Ігор Римарук: «Солодка Даруся... - данина пам'яті. А також (чи передовсім?...) - нашій мові» [9, с. 7]. Те, що «Іван був малоговірливий», що «мав вроджену ваду: прирослий до піднебіння язик - і через те його мова нагадувала торохкотіння підводи по сільській вулиці. Такий дещо несподіваний поворот у бік мови в координатах «свої - чужі» актуалізує особливості національної історії, «колесо» якої «переїхало» не лише долі багатьох людей, поколінь, а і їхню духовність, зокрема багатовікову «німоту» українського народу.

Марія Матіос не раз подає узагальнення щодо світу ворожого і жорстокого у своїй винахідливості завдати болю тим, хто чимось відрізняється від інших: «Ні-ні,

жоден сатана не має такої сили, як прості люди у час заздрості, ненависті і помсти...» [9, с. 70]. Саме такі страшні за змістом узагальнення подає письменниця перед, може, найважливішою в біографії Івана Цвичка сторінкою - викликом до сільради і «допитом» «набундюченого голови», що «вивалювався із-за столу, як із низького чавуна завелика кулеша» [9, с. 70]. А з іншого боку, знакового епізоду в з'ясуванні не лише мізерності деяких «простих людей», а головне - у розкритті одного із найважливіших мотивів ворожості влади до людей, появи тих владців, які і є її головним інструментом, як породження жорстокої системи. На вигадані підозри і недовіру голови до Івана останній виголошує промовистий приголомшливий монолог про причини його «бездомності», «дивакуватості», який звучить як звинувачувальний вирок тій владі, що калічила людські долі, ламала хребти і прирікала, з одного боку, на мовчання, а з іншого - на знищення. Соціально-історичні причини знедолення «двох дурних» - Дарусі та Івана - виявляються спільними: МГБ, радянська влада. Трагічна нота про знедолених людей, людину, що звучить із перших сторінок тексту, набирає конкретизації й узагальнення - знедолених владою, системою, що робила їх не лише злиднями, а й німими, безмовними, без'язикими, що породжувало й неймовірні руйнації менталітету.

«Вроджена вада» «природного» язика Івана - теж результат безжалісного втручання світу в життя його роду, знедоленого дитинства. У його мовленні поєдналися і ніжність, чулість до біди - болю іншої людини, і лютість до тих, хто хотів би поглумитися над ним, дорослим, і можливість захиститися від збайдужілих до людей представників влади - дільничного міліціонера, голови сільради. Своім «прирослим язиком» Іван «тихо», «через стіл» кидає голові пекучі слова звинувачення влади: «А що своєї хати не маю, то нащо ви такі розумні і ваша влада така розумна, забрали мамину хату, коли вона вмерла від побоїв на МГБ, а мене по людях пустили» [9, с. 71].

І в цьому протистоянні - любов-нелюбов, увага-байдужість виявляється сутність кожного із персонажів, морально-етична вищість таких, як Даруся, Іван, над тими, яким, певно, уже ніколи не відродитися у своїй ненависті й не-любові «до ближнього», «чужого». Тому психологічно епізод у сільраді і сприймається як трагічна увертюра до третьої «драми найголовнішої», де людське життя як «Трояка ружа» (персонажа тексту) постає в різних кольорах.

Марія Матіос прагне розкрити всі нюанси психології людини, найменші порухи підсвідомості, які «прориваються» назовні саме в передстресових чи стресових ситуаціях. Письменниця відтворює такий психологічний стан героя, коли його звинувачувальні слова владі звучать як крик пораненого серця, як

здатність боронитися від неї: «бо я дурний - можу цим кріслом у голову запустити!», захиститись від «психологічної атаки» голови і дільничного, навіть погрозами їм «постинати. голови, як псам шолудивим», як тільки ті «хоч словом» зачеплять Дарусю.

Після такого психологічного поединку в сільраді несподівано «бере слово» (за М. Бахтіним) сама авторка. Вхідження в структуру викладу автора - явище досить поширене. І письменниця теж заговорила прямим текстом саме після того, коли дала можливість «виговоритися» своєму героєві, який сказав усе про владу, світ, Дарусю і себе. Письменниця відступає від обраної манери викладу (об'єктивізації оповіді через форму викладу від третьої особи) і зізнається: «я була б несказанно рада закінчити розповідь про солодку Дарусю та Івана Цвичка на оптимістичній ноті. та. рада би. та ба! Життя, мабуть, як і люди, - мстиве за радість» [9, с. 73]. А далі авторка переказує зміст протоколу, за яким Івана забрали на п'ятнадцять діб, «щоб не був такий мудрий коло розумних», заставили замітати вулицю, хоч то «було дуренство із дуренств навіть тут, у горах.» [9, с. 74].

У рухові фабули до трагічного у всіх його елементах знакову роль (після «конфет») відіграє військова форма на Іванові, яку йому подарував під час його затримання якийсь міліціонер, бо власний його одяг зовсім розлізся. Поява Івана в такій формі стала фатальною для здоров'я Дарусі, бо повернула її до подій двадцятип'ятилітньої давності, а також для стосунків із Іваном, якого вона вже не могла сприймати по-іншому, ніж власника такого знакового для неї одягу, тому й виряджає чоловіка зі своєї хати з тяжко вимовленими, «ледь чутно», словами: «І-д-и-І-в-а-н-е», літери яких ледь спромоглася «скласти докупи» [9, с. 74]. Так «драма попередня» (друга частина) обривається на трагічній ноті, яка звучить у всьому повноголосі в наступній «драмі найголовнішій», названій «Михайловим чудом».

У розгортанні структури трагічного письменницею своєрідно використано прийом градації: у перших двох частинах представлені лише окремі його елементи - внутрішня тональність тривожної небезпеки, трагічні деталі, фон, динаміка пошуку відповіді на численні питання - що передувало нинішній ситуації? чому? - появі трагічного конфлікту як зіткнення з «чужими», тепер уже чітко означеними історично, ідеологічно, психологічно як мгебісти, більшовики, трагічних обставин - розправа над «лісовиками», глумління мгебістів над трупами, трагічними героями - батьками Дарусі та її самої, тоді десятилітньої дівчинки, яку хитрий і підступний «офіцер» за допомогою «конфети» й улесливості схилив до відвертості, правдивих слів про те, як поводитися «лісовики» з її батьком. З'ясовується і зміст трагічної вини дівчинки перед батьком, родиною, яка нуртує в її свідомості з тих пір. Щоб трагічний акорд центральної ситуації зазвучав особливо сильно, гадаємо, авторка майстерно відтворює спочатку ідилію подружнього щастя молодої пари - Михайла

і Матронки, батьків Дарусі, а згодом відтворює різкий поворот їхньої долі в бік руйнації, за якою слідує катастрофа всього, що було щастям у цій сім'ї, і фізична, і моральна, і психологічна трагічна розв'язка життя Дарусі.

Зникнення Матронки акцентується як кінець щасливого життя молодої пари, як знак біди: «так почалася біда» [9, с. 94]. Уточнення щодо тривожного часу, що з'являється в мовленні начальника Черемошлянської жандармерії і прикордонного поста лейтенанта Лупула спочатку навіть не сприймається в контексті протистояння «своїх» - «чужих», «лісових людей» - «мгебістів». Зміст його слів «дуже тривожно» розкривається пізніше, а поки що окремі трагічні штрихи «готують» читача до розгортання справжньої трагедії на селі й у родині Михайла. Звертають на себе увагу й слова начальника жандармерії про те, що на другому боці ріки «тепер орудують совіти» [9, с. 95]. Словосполучення «орудують совіти» теж у підтексті має тривожний зміст.

Узагальнення щодо нового часу: «А сьогодні надійшли такі часи, що колісниця їде - і людини не бачить. Переїде - і не спам'ятаєшся, що вже ні тебе нема, ні совісти твоєї, ні чести. Чоловік один, а колісниця кожного разу друга. не обмине ані німого, ані сліпого, ані християнина, ані іудея» [9, с. 106] - сприймається як характеристика трагічних обставин цього часу, а символічний образ колісниці, який в інших фрагментах тексту повторюється як «колесо історії», «жорна історії» актуалізують неминучість трагічного фіналу, коли йдеться і про народ, і про окрему людину, розчавлену цим колесом - колісницею. У словах Гершка звучить і страшна правда про людей:

«... ці люди-юди видять і знають. Але така погана людська природа.» [9, с. 109].

На тлі випробувань людей зміною влади (румуні - німці - румуні - «совіти») на перший план виходить сімейна біда Михайла. Психологічний стан Михайла, «змордованого» ревнющами, підносить його на рівень трагічного героя. Неймовірно страждаючи від непевності у вірності дружини, неясних здогадів щодо її зникнення, Михайло втрачає відчуття реальності. Відтворюючи тяжкі думки героя, якого з'їдав «чорний туман підозри», наратор, ніби забігаючи наперед, пришвидшує розвиток подальших подій, коли повідомляє: «хто знає, чим би закінчилися раптові і скажемо наперед, безпричинні Михайлові ревнющі, коли б. (трикрапка - автора) коли б не війна, не швидкоплинне життя і. (трикрапка - автора) не історія, яка ніколи не припиняє їхати колесами по людях» [9, с. 139]. Повторюваний символічний образ колеса історії підсилює інтригу ще й тому, що читач теж не знає правди про зникнення Матронки.

У характеристиці жіночих образів роману - Дарусі та її матері Матронки - письменниця використовує таку якість людської психіки, як безпам'ятство.

Справжнє чи удаване, явне чи приховане, воно, з одного боку, стає своєрідною захисною реакцією на жорстокі виклики світу, а з іншого - формою вираження підсвідомого. І якщо у драмах - «щоденній» і «попередній» не мовиться прямо про втрату пам'яті Дарусею і лише знакові деталі - «конфети» і військова форма - викликають у неї неймовірні головні болі, то в драмі «найголовнішій» якраз зникнення Матронки, її знаходження, знівеченої побиттям, ледь живої, спочатку не коментується наратором. На всі питання Михайла про те, що з нею сталося в ті злочасні три дні, жінка відповідає, що не пам'ятає. І лише у самому кінці цієї частини роману йдеться про той трагічний злам у свідомості героїні - повернення пам'яті до пережитої наруги над собою від енкаведистів, які запідозрили її у зв'язку з підпільною організацією, що й стало причиною її самогубства. Так само у свідомості Дарусі оживає пам'ять про пережитий колись, у дитинстві, страшний стрес від підступності слідчого.

Уведення в структуру тексту образу майора МГБ Дідушенка як знакової фігури у створенні трагічних обставин на Буковині, про реальність якого Марія Матіос писала у «Вирваних сторінках з автобіографії» [8, с. 283284], не є випадковим. Трагічна ситуація в житті газдів - вибору шляху до колгоспу чи виселення до Сибіру, опис сцен боротьби мгебістів із повстанцями, лісовими людьми й того опору, який чинили місцеві мешканці таким діям, у текстах Марії Матіос з'являється неодноразово. Я. Голобородько, загалом високо оцінюючи роман «Солодка Даруся», вважає, що дискурс проблеми «лісові люди» - мгебісти у цьому тексті Марія Матіос подає крізь призму «чорно-білої оптики» в ракурсі «українського кітчу».

У «Солодкій Дарусі» йдеться про нищення останніх «боїв» уже в 1950 році, однією із яких була «боївка» Івана, на псевдо Яструб. Модель світу «своїх» - «чужих» у Марії Матіос представлена і з того боку, як відбувалося не лише фізичне нищення населення, а й духовне: як руйнувалися віковічні цінності взаємодопомоги і взаємопідтримки, «недонесення» односельців на «своїх» чи «чужих». На загальному трагічному вимірі обставин 50-х років: неймовірної лютості мгебістів від того, що ніяк не можуть прозвітувати перед начальством про те, що «останні бандити і їхні пособники самі поздавалися радянській владі» [9, с. 145]. Страшна жорстокість до останніх упівців - такою постає сімейна трагедія родини Михайла та Матронки, їхньої дитини як конкретний вияв тодішніх суспільно-політичних і морально-етичних викликів «жорнів історії». Уся інтрига попередньої розповіді про нелегке життя Дарусі сягає найвищого трагічного напруження саме в сцені допиту, замаскованого під люб'язну розмову з дитиною, маленької дівчинки. Увесь трагізм ситуації підсилюється ще й від того, що психологічний розрахунок мгебіста на довірливість дитини до дорослих

спрацював, і потрібні відомості про поведінку «лісових людей», які навідувалися до батька Михайла за провіантом, були здобуті.

У дискурсі психологічної вмотивованості поведінки і стану трагічних героїв - Дарусі, Матронки, Михайла, Івана Цвичка - важливими передумовами виступають час (передвоєнний, воєнний і повоєнний — аж до 1950-х), простір - село Черемошне на Буковині, де влада мінялась чотирнадцять разів і кожного разу залишала сліди не лише у вигляді румунських чи мадярських буків, палиць, «совітських» куль, погвалтування і нищення заможних газдів, а головне - нищення фізичне і людських душ. І незважаючи на всі ці випробування «колеса» і «жорен» історії, навіть така пошматована на клоччя зааніміла від болю і наруги над своєю родиною і нею самою, душа, як у солодкої Дарусі, відроджується в добрі до людей, любові до землі, квітів, дерев, тварин, на чому й наголошує письменниця в цьому тексті.

Авторка виходить за рамки дослідження причин і наслідків «німування» конкретного персонажа і прагне акцентувати на долі народу, який упродовж віків під тиском трагічних обставин німував і прогинався перед колонізаторами, втрачав найдорожче національне багатство - мову. Цитований вище фрагмент тексту, де йдеться про те, що відбувалося з людьми, коли їх до району забирав майор МГБ Дідушенко, виходить далеко за межі дискурсу психології конкретного персонажа, епізоду - це символічний образ стану світу і незахищеності простої людини від свавілля Системи. Так «заціплювали» роти, ставали «мотилишними вівцями» не одне покоління українців. Якраз трагічний пафос «Солодкої Дарусі», звернений у бік історії і випробувань різних ворожих людині систем влади, звучить як сполох — захистити її, народ, націю від нищення. І цим пафосом пройняті й інші твори письменниці циклу «Нація», «Апокаліпсис», «Москалиця». Причому Марія Матіос не ідеалізує народ, коли пише й про численні вияви негативного: заздрісність, ненависть, доноси на «своїх», прислужництво окупантам тощо.

Життя багатьох в умовах «межової» людини, «межової» території виробляло й певний імунітет, і пошуки захисту від жорстокого світу, що нерідко виливалося в усамітнення відгородженості від чужого світу інших, замкненості простору стінами якоїсь оселі, обійстя - тож спілкувалися лише з природою. Трагічний стан світу, представлений у текстах «Просили тато-мама», «Вставайте, мамко...», «Москалиця», «Мама Маріца - дружина Христофора Колумба», «Майже ніколи не навпаки», наявність численних трагічних героїв є головним об'єктом художнього дискурсу Марії Матіос, яка прагне простежити найменші зрушення у їхній психології, коріння цих зрушень і спроби вистояти під тиском будь-яких випробувань - від суспільно-політичних до духовних і душевних. Проникнення авторки у сферу підсвідомого своїх, частіше за все, унікальних героїв, поставлених

у стресові ситуації, відкриває перед нею нові горизонти невідомого, незрозумілого, дивного, неприйняттого інколи здоровим глуздом. Письменниця психологічно тонко накреслює напрямок пошуку в царині людської душі.

Аби не завершувати розповідь на трагічній ноті - самогубстві Матронки після сповіді Михайлові про наругу над нею мгебістів і потрясіння Дарусі від усвідомлення чи не - усвідомлення особистої вини перед батьками, від чого вона «заніміла», наратор подає діалоги жінок, бабці і внучки про Дарусю, яка «не дурна», а просто «не така, як усі». У дискурсі парадигми «свої - чужі» не можна поминути неоднозначну тему «москалів», у якій письменниця прагне бути об'єктивним наратором, і окремі вияви і позитивного. Так, в одному із заключних діалогів двох жінок звучить дещо іронічна думка про те, що вони «і добро, і лихо робили» [7, с. 169], розгорнена у сфері інтимних стосунків, а також згадки про те, як на дітей від ката Дідушенка впав його «гріх». Тобто парадигма «свої - чужі» у тексті «Солодкої Дарусі» доповнюється більш вагомими реаліями, що представлені у всіх елементах трагічного: фоні нарації, деталях, обставинах, героях, конфлікті, розв'язках-катастрофах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вергеліс О. Солодка Даруся заговорила // Дзеркало тижня. Україна - 2009. - № 26, 11 липня.
2. Вірич О. Парадокси перевернутого світу в романі Марії Матіос «Солодка Даруся» // Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. праць. - Вип. 29. - Ч. 2. - К.: Твім інтер, 2010. - 708 с.
3. Голобородько Я. Соціумний інтер'єр чи психологічний дизайн? (Художні дилеми Марії Матіос) // Слово і Час, 2008. - № 12. - С. 81-85.
4. Єременко О. В. Міжродовий синкретизм як компонент поетики роману Марії Матіос «Солодка Даруся» // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Филология. - 2010. - Т. 23 (62), № 1. - С. 193-200.
5. Забужко О. Сьогодні бути жінкою в українській літературі — не проблема. // Літературна Україна. — 2008. — 18 грудня.
6. Зборовська Н. В. Проза Марії Матіос: психоаналітичний підхід // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Филология. - 2010. - Т. 23 (62). - № 1. - С. 201-209.

7. Літературознавча енциклопедія: У 2 т - Т. 2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів - К.: ВЦ «Академія», 2007. - 624 с
8. Матіос М. Вирвані сторінки з автобіографії. - Львів: ЛА Піраміда, 2010. - 366 с.
9. Матіос Марія. Солодка Даруся.- Львів: ЛА «Піраміда», 2004. - 176 с.
10. Павлишин Г. Архетипний образ танцю у романі «Солодка Даруся» Марії Матіос та творах українських класиків // Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. праць. - Вип. 29. - Ч. 2. - К.: Твім інтер, 2010. - 708 с.